

Het kind weegt te licht

Kinderen hebben spreekrecht
in de familierechtbank

Dossier

Spreekrecht

Het kind weegt te licht

Kinderen hebben spreekrecht
in de familierechtbank

Geef meer gewicht aan de stem van kinderen en jongeren

Elk jaar worden heel wat kinderen geconfronteerd met de relatiebreuk van hun ouders. Precieze cijfers zijn er niet, maar zowat één op de drie kinderen leeft niet samen met haar of zijn twee ouders.

De scheiding van hun ouders heeft een grote impact op het leven van de kinderen. Hun veilige en vertrouwde wereld staat ineens op zijn kop, én er moet ook heel veel geregeld worden, zoals wonen in twee huizen.

“Kinderen en jongeren willen écht gehoord worden. Ze hebben daar ook recht op.”

Artikel 12 van het VN-kinderrechtenverdrag garandeert dat kinderen en jongeren hun mening kunnen uiten in alle situaties die hen aanbelangen. Voor kinderen die te maken krijgen met een relatiebreuk van hun ouders, vertaalt het Burgerlijk Wetboek dat naar het hoorrecht van kinderen door de familierechter als die moet oordelen over hun situatie.

Drempels

Het Kinderrechtencommissariaat krijgt veel klachten van kinderen en jongeren, van ouders en professionals, die aankaarten dat het **kindperspectief van kinderen in een scheiding te vaak vergeten** wordt. Elke keer opnieuw bereiken ons verhalen van kinderen die stuiten op drempels om gehoord te worden, bijvoorbeeld omdat de rechter ze niet uitnodigt, hoewel ze dat wel vroegen. We stellen vast dat de toepassing van het hoorrecht door de familierechter enorm verschilt per arrondissement. We krijgen ook meldingen van kinderen en jongeren die wel gehoord werden, maar toch achterblijven met het gevoel dat de rechter geen rekening houdt met hun visie, alsof er niet écht naar ze geluisterd wordt.

Hoe kinderen en jongeren het zelf beleven

In interviews peilden we bij kinderen en jongeren naar hun ervaring met het hoorrecht in procedures voor de familierechtbank. Zo toetsten we de toepassing van de wet aan hun beleving en kunnen we u een inkijk te geven in hoe kinderen en jongeren het beleven als de juridische wereld ze betreft – of net niet betreft – bij beslissingen die voor hen zo belangrijk zijn.

Op basis van wat we leerden uit de gesprekken met de kinderen en jongeren doet het Kinderrechtencommissariaat concrete aanbevelingen aan de wetgever, aan de overheid én aan de familierechters zelf. Kinderen en jongeren willen écht gehoord worden. Ze hebben daar ook recht op. We zijn er ons van bewust dat professionals in justitie vaak erg hun best doen om kinderen en jongeren op de gepaste manier te horen. Toch zijn we ervan overtuigd dat het anders en zeker beter kan. Geef meer gewicht aan de stem van kinderen en jongeren.

Caroline Vrijens
Vlaams kinderrechtencommissaris

Colofon

Dossier

Spreekrecht

Het kind weegt te licht

Kinderen hebben spreekrecht
in de familierechtbank

Redactie Kinderrechtencommissariaat

Yentl Roels
Els Van Hemelrijck
Sofie Van Rumst
Caroline Vrijens

Redactie extern

Erika Coene

Eindredactie

Sofie Van Rumst

Tekstredactie

Mark Van Bogaert

Vormgeving

rca.be

Foto cover

rca.be

Druk

Drukkerij Artoos

Verantwoordelijke uitgever

Caroline Vrijens
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86
1000 Brussel

ISBN-nummer: 9789077021460
Wettelijk depot: D/2022/9680/001

Dit dossier staat ook online op www.kinderrechten.be.

Inhoud

1. Nodig alle kinderen uit voor een gesprek.....	10
Kinderen en jongeren vaak niet uitgenodigd.....	11
2. Zorg voor toegankelijke informatie op maat.....	14
Gebrek aan breed toegankelijke informatie	15
Motivatie om in gesprek te gaan	15
3. Maak de plaats van het gesprek kindvriendelijk	18
De plaats van het gesprek kan impact hebben	19
Inrichting.....	19
4. Zorg dat het tijdstip hen uitkomt	20
Elke rechter organiseert zich anders.....	21
5. Neem je tijd	22
Een kwartier is erg weinig.....	23
6. Zorg dat het kind of de jongere zich tijdens het gesprek op zijn gemak voelt.....	24
Deelnemers aan het gesprek	25
De familierechter en zijn toga.....	25
De vertrouwenspersoon	25
Samen met broers en zussen?	26
Verloop van het gesprek	27
Informatie door de rechter vóór het gesprek.....	27
Schat het verhaal van het kind naar waarde	27
7. Vertel wat er gebeurt na het gesprek.....	30
Geef uitleg over het verslag	31
Het verslag wordt voorgelezen.....	31
Na het gesprek	32
8. Meer tijd vraagt extra investeringen	34

Inleiding

Spreekrecht voor kinderen en jongeren

Het Gerechtelijk Wetboek geeft elke minderjarige het recht om gehoord te worden door een rechter over de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling en het recht op persoonlijk contact. De minderjarige heeft ook het recht om te weigeren gehoord te worden.

Als jongeren ouder zijn dan 12 jaar, moet de familierechter ze inlichten over hun recht om gehoord te worden.¹ Daarvoor stuurt hij een informatieformulier naar de jongere. Een model van dat informatieformulier staat in het KB van 28 april 2017.²

Als kinderen nog geen 12 zijn, licht de rechter ze niet in over hun recht om gehoord te worden. Het kind kan wel zelf aan de rechter vragen om gehoord te worden. Ook het Openbaar Ministerie kan dat vragen.³ In die twee gevallen is de rechter volgens de wet verplicht het kind te horen, behalve als het kind al gehoord werd in de loop van de rechtspleging of in een vorige aanleg, zelfs voor een andere rechtbank, en er zich geen nieuwe elementen voordeden die een verhoor rechtvaardigen.⁴

Ook een partij, zoals een van de ouders, kan de rechter vragen om het kind te horen. De familierechter is dan niet verplicht het kind te horen en kan weigeren op dat verzoek in te gaan door een beslissing die hij motiveert door de omstandigheden van de zaak.

De familierechter kan ook altijd ambtshalve beslissen om een kind te horen.⁵

Liever 'spreekrecht' dan 'hoorrecht'

Hoewel de wetgever spreekt over het recht van de minderjarige om gehoord te worden, opteren wij ervoor om niet de gebruikelijke term 'hoorrecht' te gebruiken, maar wel 'spreekrecht'. Zo maken we duidelijk wat het doel is van het gesprek met de jongere: het

kindperspectief inbrengen. Horen is wat de rechter doet, en is dus opnieuw gedacht vanuit het perspectief van de volwassene. En spreken is wat er vanuit het perspectief van het kind gebeurt. Dit dossier gaat dus over het spreekrecht van kinderen en jongeren.

Enquête bij rechtbanken én bij jongeren

De Orde van Vlaamse Balies, het Kinderrechtencommissariaat en de Gezinsbond deden met wetenschappelijke medewerking van prof. dr. Charlotte Declerck (UHasselt) een praktijkonderzoek naar het spreekrecht van het kind voor de Nederlandstalige familierechter.

De familierechtbanken en de hoven van beroep kregen een vragenlijst om te peilen naar hoe de praktijk van het spreekrecht er vandaag uitziet.⁶

Op basis van diezelfde vragenlijst hadden we tussen 22 september 2020 en 25 februari 2021 in totaal 31 gesprekken met kinderen en jongeren⁷ die wilden vertellen over hun ervaringen met de familierechtbank. Onze leidraad voor die gesprekken was de vragenlijst van de kwantitatieve enquête bij de rechters en raadsheren uit de Vlaamse familierechtbanken en hoven van beroep.

De oproep naar kinderen en jongeren om ons te vertellen over hun ervaringen werd breed verspreid via Awel, CAW's, het Kinderrechtencommissariaat, de Gezinsbond, 't Zitemzo, Netwerk tegen Armoede, balies en individuele advocaten. In de oproep stonden de contactgegevens (mail en gsm-nummer) van de personen⁸ die het gesprek zouden voeren.

We spraken kinderen en jongeren uit alle gerechtelijke arrondissementen in Vlaanderen en uit Brussel. In dit dossier zoomen we in op de perceptie van kinderen en jongeren en familierechters, en koppelen we deze aan aanbevelingen.

1 Art. 1004/1, §1 en §3 Ger.W.

2 KB van 28 april 2017, B.S. 27 mei 2017

3 Art. 1004/1, §2 Ger.W.

4 Art. 1004/1, §4 Ger.W.

5 Art. 1004/1, §2 Ger.W.

6 Het hele rapport staat op <https://www.spreekrecht.be>.

7 We praatten met 9 kinderen jonger dan 12 jaar en met 22 jongeren ouder dan 12 jaar. Onder hen waren 18 meisjes en 13 jongens.

8 Voor het Kinderrechtencommissariaat was dat Sofie Van Rumst, en voor de Gezinsbond Erika Coene.

1. Nodig alle kinderen uit voor een gesprek

Kinderen en jongeren vaak niet uitgenodigd

Voordat kinderen en jongeren praten met de familierechter, leggen ze al een heel traject af. De rechter nodigt ze uit. De minderjarige weegt af of hij wel of niet ingaat op die uitnodiging. Ook in dat voortraject zien we verschillen, hindernissen en mogelijke verbeterpunten.

Het recht van een minderjarige om zijn verhaal te vertellen, is nochtans fundamenteel. Dat vinden wij niet alleen. Het is ook verankerd in artikel 12 van het VN-kinderrechtenverdrag en in de Grondwet (artikel 22bis). En toch blijkt dat heel wat kinderen en jongeren niet gehoord worden, ook al gaat het over dingen die hen fundamenteel aanbelangen. Hoewel alle kinderen wel principieel spreekrecht hebben, worden ze vaak niet uitgenodigd.

Het Gerechtelijk Wetboek zegt dat de rechter de minderjarige van minstens 12 jaar moet uitnodigen elke keer als hij een beslissing moet nemen over ouderlijk gezag, de verblijfsregeling of recht op persoonlijk contact. Dat wil zeggen dat - in situaties waarin ouders tot een akkoord komen over de verblijfsregeling van de kinderen - de minderjarige heel vaak niet uitgenodigd wordt om gehoord te worden. Bijvoorbeeld niet bij echtscheidingen⁸ door onderlinge toestemming, maar ook niet als de zaak doorverwezen wordt naar de kamer voor minnelijke schikking of als partijen zelf tot een akkoord komen. Terwijl ook in die gevallen beslissingen genomen worden die het verdere leven van de jongere bepalen.

“Dat wéét die rechter toch niet?”

“In het homologatievonnis van de scheiding van mijn ouders staat dat het akkoord niet ingaat tegen de belangen van de minderjarige kinderen. Maar dat wéét die rechter toch niet? Want hij kent het verhaal niet. Als de rechter mij gehoord had, zou dat een ticketje geweest zijn voor een betere toekomst.”

Als een minderjarige 12 jaar of ouder is, moet de rechter hem uitnodigen. Kinderen die jonger zijn mogen zelf vragen om gehoord te worden, en in dat geval kan de rechter dat niet weigeren. De kinderen en jongeren die wij spraken, bleken meestal niet op de hoogte te zijn van die mogelijkheid. Bovendien was het helemaal niet duidelijk hoe ze aan contactgegevens van de rechtbank konden komen. En kinderen die deze hindernissen konden nemen, en expliciet vroegen om te worden gehoord, kregen toch niet altijd reactie van de rechter.

“Mijn jongere broertje wou dat ik ook dingen van hem zou zeggen”

“Ik maakte mijn voorbereiding samen met mijn broertje. Hij was nog jonger dan 12, maar wou wel dat ik dingen van hem ook zou zeggen.”

⁸ De wet bepaalt dat de familierechter de partijen kan voorstellen hun overeenkomst over hun minderjarige kinderen aan te passen als die volgens hem strijdig is met de belangen van de kinderen, “onverminderd artikel 1004/1 Ger.W.” (art. 1290, tweede lid Ger.W.).

Familie rechters eerder terughoudend voor jonge kinderen

Voor kinderen jonger dan 12 jaar is het niet zo eenvoudig om uitgenodigd te worden door de familierechter. Dat blijkt ook uit onze enquête bij de familierechters. Zij zijn eerder terughoudend om te spreken met kinderen jonger dan 12 jaar, of het kind nu zelf de vraag stelt, of een van de ouders. Amper 27% gaat altijd in op de vraag van het kind om gehoord te worden. En dat slinkt naar 15% als de vraag van een van de ouders komt. De redenen zijn divers, en komen uitgebreid aan bod in het rapport over de bevraging van de familierechters. Rechters koppelen ook niet rechtstreeks terug naar het kind zelf, soms wel via de ouders.

Aanbeveling

Geef alle minderjarigen de kans om gehoord te worden

- Bezorg ook jongere kinderen een informatieformulier. En zorg voor informatie op maat voor kinderen van verschillende leeftijden.
- Denk na over de mogelijkheid om alle minderjarigen de kans te geven om gehoord te worden door de rechter die een zaak behandelt die kinderen en jongeren aanbelangt. Dat kan door ze ook het informatieformulier te sturen als de familierechter een scheidingsovereenkomst moet homologeren of als de ouders tot een akkoord komen via de kamer van minnelijke schikking.

Aanbeveling

Verlaag de drempel

- Zorg dat kinderen en jongeren op een laagdrempelige manier zelf een signaal kunnen geven dat ze gehoord willen worden. Niet in alle gevallen is het een goed idee om ervan uit te gaan dat communicatie via de ouders de beste weg is. Denk ook na over de vraag of het verzoek van een minderjarige om gehoord te worden een zaak kan activeren, als de jongere vindt dat er nieuwe omstandigheden zijn waardoor een andere verblijfsregeling nodig is. Want als dat niet het geval is, kan het initiatiefrecht van de minderjarige dode letter blijven. Dat kadert in het grotere vraagstuk over de noodzaak tot procesbekwaamheid van een minderjarige: een thema dat gedegen academisch onderzoek verdient.

Aanbeveling

Focus op belang van het kind

- De familierechter moet de overeenkomst van de ouders beoordelen in het belang van het kind. Empirisch-juridisch onderzoek over hoe die concrete toetsing vandaag gebeurt, zou heel zinvol zijn.
- Pas de wet in die zin aan dat ouders bij een akkoord over de verblijfsregeling voor hun kinderen moeten duiden waarom hun regeling in het belang is van de kinderen. Daarvoor kunnen concrete criteria in de wet komen. Dat zou de familierechter ook handvatten geven bij een nieuwe vordering door een van de ouders die vindt dat er in het leven van het kind of van de ouders nieuwe omstandigheden zijn die een andere beslissing over de verblijfsregeling van het kind nodig maken.

2. Zorg voor toegankelijke informatie op maat

Gebrek aan breed toegankelijke informatie

Uit onze gesprekken blijkt dat een uitnodiging van de rechtbank heel wat teweegbrengt bij kinderen en jongeren. Het gebrek aan brede, objectieve, correcte en toegankelijke informatie op maat versterkt hun onzekerheid. Ze vangen links of rechts wel verhalen op, maar hebben geen objectieve toetssteen. Daardoor beslissen sommige jongeren om niet op de uitnodiging in te gaan, en missen ze een kans om hun spreekrecht in praktijk te brengen.

"Gevaarlijk?"

"De advocaat van mijn mama zei dat het vrij gevaarlijk was om op de uitnodiging in te gaan. We hebben dan samen beslist om dat niet te doen omdat we het nog erger zouden kunnen maken."

De meeste kinderen en jongeren zeggen dat ze uitgenodigd werden met een brief die ze begrijpelijk vonden. We hoorden ook regelmatig dat de kinderen de brief zelf niet te zien kregen. Soms wisten ze zelfs niet van die brief af. Als de omgeving correct vertelt wat in de brief staat, hoeft dat geen probleem te zijn. Maar het geeft toch een indicatie dat alleen een brief voor kinderen niet genoeg is.

"Ik weet niet of er een brief was"

"Mama zei dat ik mijn verhaal mocht gaan doen bij de familierechter. Ik weet niet of er een brief was. Zij heeft me gewoon gezegd dat dat kon."

Meer dan eens zeggen jongeren dat ze zich niet optimaal voorbereid hadden op het gesprek omdat ze te weinig zicht hadden op wat er zou komen.

"Geen idee waaraan ik me moest verwachten"

"Ik ben gewoon naar daar gegaan en heb zo mijn verhaal gedaan. Ik wist ook totaal niet waaraan ik me moest verwachten. Nu zou ik dat anders aanpakken."

"Ik wist eigenlijk van niets"

"Mijn beeld was gebaseerd op het beeld uit de films. Ik wist eigenlijk van niets."

Meeste familierechters gebruiken modelformulier

77% van de familierechters gebruikt de modellen van informatieformulier van het KB van 28 april 2017. Er zijn ook familierechters die het model niet gebruiken, omdat ze het niet kindvriendelijk en omslachtig vinden. Hoe die rechters in de praktijk de kinderen uitnodigen, blijkt niet uit hun antwoorden op onze enquête. Vermoedelijk werken ze met een eigen brief. Weinig rechters rapporteren dat ze spontaan meer uitvoerige informatie geven op maat.

Motivatie om in gesprek te gaan

De verwachtingen van kinderen en jongeren zijn vaak hooggespannen als ze ingaan op de uitnodiging van de rechter. Unrealistisch hoog soms. Dat komt wellicht gedeeltelijk doordat ze vooraf te weinig informatie krijgen over doel en impact van het gesprek.

"Ik dacht dat ze naar mij gingen luisteren"

"Ik dacht dat ze naar mij gingen luisteren en rekening zouden houden met mij. Ik hoopte eigenlijk dat ik zo zelf een beetje zou kunnen beslissen."

"Sleutel naar mijn vrijheid"

"Omdat ik dat zag als de sleutel naar mijn vrijheid. Ik wou al heel lang niet meer naar papa. Hij wordt snel boos en ik ben echt bang voor hem."

Aanbeveling

Zorg voor toegankelijke informatie op maat van de minderjarigen

- Dat kan bijvoorbeeld met een aparte pagina op <https://www.rechtbanken-tribuneaux.be>, die alle correcte en objectieve informatie bundelt in begrijpelijke taal en op een manier die voor kinderen en jongeren aantrekkelijk is: een videorondleiding of een stripverhaal bijvoorbeeld.
- Maak de informatie zo uitgebreid mogelijk: Hoe ziet de locatie eruit? Hoe verloopt het gesprek? Hoe kun je je voorbereiden? Wat gebeurt er met het verslag? Leg uit dat ze het recht hebben om te zwijgen, dat ze niet moeten 'kiezen' tussen hun ouders. En leg een link naar contactgegevens van jeugdadvocaten met de vermelding dat ze zich gratis kunnen laten bijstaan in de procedure.
- Tegelijk zou het goed zijn om ook heel concrete informatie mee te geven over de rechtbank waar de kinderen zullen terechtkomen. We merken namelijk dat er nogal wat verschillende manieren van aanpak zijn. Het filmpje van de familierechters uit Antwerpen, Mechelen en Turnhout is een duidelijke good practice.

- Besteed genoeg aandacht aan de verspreiding van de informatie. Deze moet de de kinderen en jongeren effectief bereiken. Verwijs ernaar in de uitnodigingsbrief van de rechtbank. En ook het Kinderrechtencommissariaat en het middenveld (Awel, Gezinsbond, CAW), bemiddelaars en advocaten kunnen kinderen en jongeren helpen om hun weg te vinden naar de website.

Aanbeveling

Zorg dat kinderen en jongeren met de juiste verwachtingen naar het gesprek komen

- Geef kinderen en jongeren vooraf genoeg informatie op maat, zodat ze daarover niet zelf een onrealistisch beeld creëren. Dat zorgt enkel voor teleurstellingen achteraf.
- Creëer een aanspreekpunt in de rechtbank waar ze vooraf terechtkunnen met extra vragen.

3. Maak de plaats van het gesprek kindvriendelijk

De plaats van het gesprek kan impact hebben

Kinderen en jongeren krijgen meestal geen inspraak over de plaats van het gesprek. Meestal vinden ze dat geen probleem. Maar er zijn wel een paar randbemerkingen.

Als het gesprek in de zittingzaal van de rechtbank is, ervaren de kinderen en jongeren dat vaak wél als intimiderend en moeilijk.

“Rechter op zijn troon”

“Het was in de zittingszaal van de rechtbank zelf. De rechter zat echt op zijn troon. Dat was voor mij intimiderend. Dat beeld blijft me na al die jaren bij. In mijn beleving zat hij heel hoog en ver weg.”

Als de jongeren al ervaring hebben met gesprekken in het kader van een sociaal onderzoek of therapie, hebben ze vaak wel een uitgesproken voorkeur voor een gesprek in een vertrouwde omgeving.

“Liever kleinere, warmere ruimte”

“Ik denk dat een kleinere ruimte beter is, warmer, een ruimte waarin ik me op mijn gemak voel. Zoiets als de ruimte waar je bij een therapeut zit.”

Inrichting

De meeste geïnterviewden konden zich de ruimte van hun gesprek nog levendig voor de geest halen. Het is moeilijk om echt conclusies te trekken over de beste plaats om minderjarigen te horen. De antwoorden waren daarvoor te uiteenlopend. Voor sommigen is een kantoortje prima, anderen verkiezen een vertrouwde omgeving (thuis of op school). Vaak hebben de bevrageden toch een voorkeur voor een ruimte die ingericht is op maat van kinderen en jongeren.

“Speelkamer”

“Als je kinderen een speelkamer geeft, en ze laat spelen tijdens het gesprek, dan krijg je veel meer antwoorden vanuit henzelf.”

“Geen bureau”

“Het mag geen bureau zijn. Iets met zeteltjes of zo. En je zit ook beter niet recht tegenover elkaar omdat dat ongemakkelijk is. De ruimte op zich zou je op je gemak moeten kunnen stellen. Dat zou al veel doen.”

Meeste rechters vinden kindvriendelijke ruimte niet echt nodig

Rechters horen kinderen op heel verschillende plaatsen. Sommige familierechters gebruiken een speciale, kindvriendelijke ruimte. De meeste familierechters horen de kinderen ofwel in hun kabinet, in de raadkamer (een kleine zittingszaal) of in de zittingszaal zelf.

Meer dan de helft van de ondervraagde familierechters is niet overtuigd dat ze beter een kindvriendelijke ruimte inrichten om met kinderen te praten.

Sommige familierechters zijn wel gewonnen voor een kindvriendelijke ruimte. Vooral omdat een gezelligere omgeving minder intimiderend overkomt waardoor er meer vertrouwen en rust ontstaat, de kinderen meer op hun gemak zijn en het gesprek vlotter verloopt.

Aanbeveling

Vermijd de zittingzaal als ruimte om kinderen en jongeren te horen

- Vermijd de zittingszaal als plaats om het spreekrecht in praktijk te brengen. Besteed aandacht aan de inrichting. Stel kinderen en jongeren gerust en zorg dat ze zich welkom voelen.

4. Zorg dat het tijdstip hen uitkomt

Elke rechter organiseert zich anders

Minder dan een kwart van de kinderen en jongeren kon zelf kiezen wanneer ze gehoord zouden worden.

Er spelen veel elementen in wat een ideaal tijdstip is voor kinderen of jongeren: bij wie ze op dat moment zijn, of transport beschikbaar is, of ze hun verhaal op school moeten vertellen, of ze lessen missen. De indruk is nu dat daar weinig rekening mee gehouden wordt.

De datum van horen wordt soms vastgelegd in de zitting zelf. Misschien is het beter om dat uniform te laten verlopen en zelfs als de rechter al met de ouders op de zitting een datum voor het horen van de kinderen afspreekt, de kinderen toch een brief te sturen. Dan zijn ook zij beter geïnformeerd.

Meer dan de helft van de gesprekken gebeurt op woensdagnamiddag, maar iets minder dan de helft toch tijdens de schooluren of op een ander moment.

De manier om een datum te prikken verschilt van rechter tot rechter. Soms krijgen kinderen en jongeren gewoon datum en uur waarop ze aanwezig moeten zijn, soms mogen ze zelf kiezen uit verschillende data.

“Liever een ander moment”

“Ik had liever een ander moment gehad, want ik moest weg uit de les (ik zat net in het eerste middelbaar), en de leerkracht vroeg dan voor de hele klas waar ik naartoe moest.”

“Ik had dat gesprek veel liever in de week van mijn mama gehad. Dan zou ik minder stress gehad hebben. Maar mama zei dat het misschien beter was om het in de week van papa te doen, omdat ze anders nog meer zouden denken dat zij ons verteld had wat we moesten zeggen. Als het dan toch in de week van papa moest, had ik het liever tijdens school gehad, zodat we eerst nog naar school konden gaan na het gesprek en daarna pas naar papa.”

Familierechters kiezen graag voor woensdagnamiddag

De meeste familierechters geven een datum waarop ze het kind gaan horen. Enkele familierechters stellen pas een datum voor nadat het kind het formulier terugstuurt. Geen van de bevroegde rechters zegt uitdrukkelijk dat ze met het kind overleggen over een geschikt moment.

De meeste rechters horen het kind het liefst op een specifieke weekdag, vooral op woensdagnamiddag omdat kinderen dan geen lessen missen.

10% zegt dan weer uitdrukkelijk woensdagnamiddag te vermijden, precies om ervoor te zorgen dat het kind geen vrije dag of hobby's moet opofferen. Andere rechters kiezen een dag op basis van de beschikbaarheid van de ruimte waar het kind gehoord wordt of van hun eigen zittingsagenda.

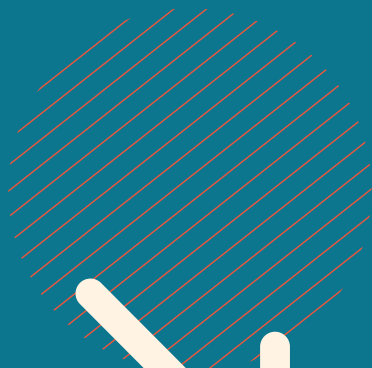
Aanbeveling

Geef kinderen en jongeren inspraak over het moment voor het gesprek

- Laat kinderen en jongeren mee een geschikt moment prikken voor het gesprek. Dat zou kunnen door ze online toegang te geven tot een agenda met de momenten waarop de rechter beschikbaar is. Zo kunnen ze online hun afspraak reserveren, rekening houdend met alle elementen die voor hen van belang zijn.

5. Neem je tijd

Een kwartier is erg weinig

Voor 56% van de kinderen en jongeren duurde het gesprek minder dan een kwartiertje. Dat is wel heel weinig tijd om ze eerst op hun gemak te stellen, en daarna een correcte indruk te krijgen van wat er zich in hun beleving de laatste jaren allemaal afspeelde.

“Aan de lopende band”

“Het is wel moeilijk om je verhaal van jaren samen te vatten in een kwartiertje. De kinderen werden aan de lopende band gehoord. Het voelde zoals bij een dokter in de wachtzaal. Hup hup, snel en de volgende. Ik kon wel de essentie vertellen, maar ik was dan ook al 16. Ik kan me voorstellen dat dat voor jongere kinderen te kort is. Door de stress vergat ik wel een paar dingen te zeggen.”

“Ik had geen geluk”

“Ondertussen hoorde een andere rechter een ander meisje, en zij bleef echt twee keer zo lang binnen. Ik denk dus dat je gewoon geluk moet hebben met welke rechter je hebt. Ik had geen geluk.”

En toch heeft de helft van de kinderen en jongeren het gevoel dat ze genoeg tijd kregen om hun verhaal te doen. Bij de andere kinderen overheerste het gevoel onder druk te staan. Dat het vooruit moest gaan.

“Doet niet ter zake, zei hij”

“Hij vroeg op het einde of ik nog iets wou zeggen. Maar toen ik dat dan deed, zei hij heel kort ‘dat doet niet ter zake.’”

Veel kinderen en jongeren hebben minstens de indruk dat ze maar één kans krijgen om hun verhaal te brengen bij de rechter. Als het stressniveau na afloop wat zakt, zijn er vaak dingen die ze anders verwoord zouden hebben, of die ze extra verteld zouden hebben. En ze zitten met het gevoel dat ze dat niet meer kunnen nuanceren of corrigeren.

Familie rechters zeggen zelf dat ze kinderen meestal een kwartier tot een half uur horen

Drie vierde van de familie rechters zegt dat het gesprek met de minderjarige een kwartier tot een half uur duurt. Een kleine minderheid zegt dat het gesprek langer of korter duurt.

Aanbeveling

Trek genoeg tijd uit voor het gesprek

- Besteed ook aandacht aan de sfeer die je creëert. Geef het gevoel dat je er écht bent en dat je bereid bent om te luisteren.

Aanbeveling

Zorg ook na het gesprek voor een aanspreekpunt

- Een aanspreekpunt voor kinderen en jongeren is ook nodig na het gesprek. Dan blijft communicatie mogelijk en het kan het gevoel van ‘één kans om het goed te doen’ milderden.

6.
Zorg dat het kind
of de jongere zich
tijdens het gesprek
op zijn gemak voelt

Deelnemers aan het gesprek

De familierechter en zijn toga

De meeste rechters dragen geen toga als ze kinderen horen. De kinderen en jongeren appreciëren dat ook. In die zeldzame gevallen dat ze toch een toga aan hebben, voelde dat voor hen erg oncomfortabel, alsof ze de hiërarchie benadrukten.

“Intimiderend”

“Ik was al heel bang en dat maakte het nog erger. Ik ben beginnen wenen. Ik denk dat hij dat deed om te tonen dat hij de rechter is.”

“Zijn kleren, zijn troon, zijn stoel”

“Dat maakte deel uit van het hele gevoel dat hij me gaf. Hij wou in alles tonen dat hij boven mij stond. Zijn kleren, zijn troon, zijn stoel.”

Eén familierechter zegt dat hij de kinderen hoort in toga.

Aanbeveling

Draag geen toga als je kinderen hoort

- Vermijd een toga als je kinderen hoort. Die toga schrikt af en vergroot de afstand tussen rechter en kind. Mét toga is het moeilijker om een uitnodigende sfeer te scheppen.

De vertrouwenspersoon

Bijna niemand van de kinderen en jongeren nam een vertrouwenspersoon mee naar het gesprek met de rechter. De meeste kinderen wisten zelfs niet dat dat kon. De vraag was ze niet gesteld. Sommige kinderen zeggen dat ze liever wel iemand meegenomen hadden naar het gesprek, andere dat ze hoe dan ook liever alleen wilden gaan.

“Ik wist niet dat ik dat kon vragen”

“Ik wist niet dat ik dat kon vragen. Als ik het geweten had, zou dat allicht niets veranderd hebben, want ik had op dat moment niemand die ik vertrouwde.”

“Als ik geweten had dat dat kon”

“Als ik geweten had dat dat kon, had ik mijn psycholoog meegevraagd. Die kent mijn gevoelens beter, en die kan me dan steunen.”

“Dacht dat ik stevig genoeg in mijn schoenen stond”

“Ik wist niet dat ik dat kon vragen. Maar vooraf dacht ik echt dat ik stevig genoeg in mijn schoenen stond om dat alleen te doen. Dus ik zou het waarschijnlijk ook niet gedaan hebben als ze het me voorgesteld hadden. Als ik nu nog eens zou moeten gaan, zou ik dat allicht wel willen, nu ik weet hoe dat gaat.”

Familierechters nemen niet zelf initiatief over vertrouwenspersoon

De meeste familierechters namen zelf nog geen initiatief om iemand uit te nodigen als vertrouwenspersoon. Bijna de helft van de familierechters zegt dat ze op verzoek van het kind meestal of in uitzonderlijke omstandigheden een vertrouwenspersoon toelaten bij het gesprek. Die uitzonderlijke omstandigheden zijn onder andere psychische, mentale of fysieke beperkingen of dat het kind een vreemde taal spreekt. Ruim een vierde van de familierechters zegt dat ze nooit een vertrouwenspersoon toelaten.

Aanbeveling

Laat altijd een vertrouwenspersoon toe als het kind dat graag wil

- Pas de wet aan zodat, als kinderen graag samen met een vertrouwenspersoon willen komen, dat nooit geweigerd kan worden. Werk wettelijke criteria uit waaraan die vertrouwenspersoon moet voldoen.
- Vermeld in het informatieformulier (en in alle andere communicatie voor kinderen en jongeren) de mogelijkheid om een vertrouwenspersoon mee te nemen naar het gesprek. Voor sommige kinderen en jongeren maakt dat een groot verschil.

Aanbeveling

Maak kinderen duidelijk dat ze bijstand kunnen krijgen van een jeugdadvocaat

- Ook een verwijzing naar de mogelijkheid van bijstand door een jeugdadvocaat is nodig. Maak dan ook duidelijk wat het verschil is tussen een advocaat en een vertrouwenspersoon. Op basis van de nog uit te werken wettelijke criteria bestaat misschien wel de mogelijkheid om de jeugdadvocaat (ook) de rol van vertrouwenspersoon te laten vervullen.

Meestal was de griffier bij het gesprek, en werd die ook voorgesteld. Soms werd de griffier niet voorgesteld, en zorgde dat voor verwarring.

Aanbeveling

Maak van de griffier het aanspreekpunt voor de minderjarige bij de rechtbank

- Geef een groter gewicht aan de rol van de griffier als je minderjarigen hoort:
 - > Verplicht de aanwezigheid van de griffier bij de gesprekken. Dan heeft de rechter de handen vrij om écht te luisteren, en hoeft hij of zij niet zelf te noteren.
 - > Maak van de griffier het aanspreekpunt voor de minderjarige in de rechtbank. Zowel voor als na het gesprek. En leid de griffiers daarvoor op.

Samen met broers en zussen?

Niemand van de kinderen werd samen gehoord met broers of zussen. Soms werden broers en zussen, jonger dan 12 jaar, ook uitgenodigd, soms niet.

“Er werd hem niets gevraagd”

“Mijn broer was 11. Er werd hem niets gevraagd. Hij wist denk ik niet dat hij dat zelf kon vragen. Maar ik denk ook niet dat hij zou willen gaan.”

“Mijn kleine broer van 8 is ook gehoord, mijn andere broer van 12 wou niet.”

Familierechters zeggen dat ze broers en zussen meestal apart horen

72% van de familierechters hoort broers en zussen van hetzelfde gezin altijd apart. 20% zegt de kinderen meestal apart te horen. Eén familierechter vraagt de kinderen wat ze zelf willen: samen of apart.

Aanbeveling

Stuur elk kind van het gezin een informatieformulier

- Stuur elk kind van het gezin een informatieformulier, zodat er geen twijfel is over het recht van elk kind om gehoord te worden.

Aanbeveling

Geef kinderen en jongeren altijd de kans om het gesprek alleen te voeren

- Veranker in de wet de verplichting om minderjarigen de kans te geven het gesprek alleen te voeren (zonder broers of zussen erbij).

Verloop van het gesprek

Informatie door de rechter vóór het gesprek

De meeste kinderen en jongeren zeggen dat de rechter vóór het gesprek kort toelichtte wat er zou gebeuren. Opvallend is dat die informatie in het begin van het gesprek erg verschilt van rechter tot rechter. En alle kinderen en jongeren vonden de inleiding te beknopt.

 “Niemand zei iets over de reden van het gesprek”
“De rechter zei maar weinig over hoe het zou gaan. Hij stelde zich wel voor en dan moest ik me voorstellen, maar niemand zei iets over de reden van het gesprek en de mogelijke gevolgen. De rechter begon dan meteen vragen te stellen.”

Iets meer dan de helft van de kinderen en jongeren kreeg te horen dat ze niets moesten vertellen als ze dat niet wilden. Amper twee kinderen kregen uitdrukkelijk van de rechter te horen dat ze nooit moesten kiezen tussen hun twee ouders.

Schat het verhaal van het kind naar waarde

De meeste kinderen en jongeren vinden dat niet alles wat zij belangrijk vonden aan bod kwam. Bijna 1 op de 3 geïnterviewde jongeren zegt dat ze niet het gevoel hadden serieus genomen te worden. Voor die kinderen en jongeren heeft het gesprek zijn doel gemist. Vaak hadden de kinderen het gevoel dat de rechter er per definitie van uitging dat hun verhaal niet authentiek was, maar ingegeven door een van de ouders. Dat zorgde voor veel frustratie.

Een kind leeft altijd in een context. De overgrote meerderheid van de kinderen en jongeren werd gesteund door (minstens een deel van) hun nabije omgeving. Meestal door de mama en haar familie, maar ook papa's zijn regelmatig de steun en toeverlaat van hun kinderen. Dat kunnen we alleen maar toejuichen. Zo'n passage bij de rechter is geen fait divers, en alle steun is op dat moment welkom, zo blijkt uit het verhaal van de kinderen en jongeren.

De keerzijde van de medaille is dat je nooit beïnvloeding kunt uitsluiten. Natuurlijk is het gebeuren onderwerp van gesprek, en omdat ook de ouders rechtstreeks betrokken partij zijn, kan het bijna niet anders dan dat de kinderen ook hun visie delen. Amper één van de 31 kinderen en jongeren die wij spraken, had het gevoel echt gepusht te worden door een ouder. Vaak hadden de kinderen en jongeren de indruk dat de rechter er wel van uitging dat een ouder voorgekauwd had wat ze vertelden en voelden ze een zeker wantrouwen.

 “Kinderen vertellen wel de waarheid”
“Ze moeten weten dat kinderen goed zijn in een eigen mening. Dat ze niet altijd gemanipuleerd worden. Je moet luisteren naar kinderen, want die vertellen wel de waarheid.”

 “Heel open gesprek”
“Ja, het was een heel open gesprek en de rechter gaf duidelijk aan dat mijn gevoel zou doorwegen in haar beslissing.”

 “Meteen onderbroken”
“Ik had vooral het gevoel dat ze me niet geloofde. Ik wou mijn verhaal vertellen, maar werd meteen onderbroken. Ze zei dat zij wel vragen zou stellen. Ik was heel gestrest. De rechter was de hele tijd aan het typen op haar computer, waardoor ik het gevoel had dat ze niet echt luisterde.”

 “Alsof de rechter zijn dag niet had”
“Ze luisterden wel. Maar het was alsof de rechter zijn dag niet had. Hij lachte nooit eens of zo. Ik voelde dat die vrouw meer luisterde dan hij. Ik had het gevoel dat hij dacht ‘dit is een kind dat komt vertellen wat hij van zijn mama moet vertellen’. Ik had het gevoel dat hij het gesprek deed omdat het moest, maar niet omdat hij het wou. Ik had niet het gevoel dat hij zijn job graag deed.”

Familierechters pakken het gesprek heel verschillend aan

De helft van de familierechters heeft veel aandacht voor de inleiding van het gesprek, de rol van de rechter en de griffier, de gevolgen van het gesprek en de informatie over het verslag. Andere familierechters lichten er wat elementen uit die ze dan toelichten.

Aanbeveling

Denk na over het format van het gesprek

- Er is niet één format dat voor alle kinderen en jongeren geschikt is. De huidige manier van werken is erg afgestemd op een gesprek met volwassenen.
- Het ene kind is gebaat met een vragenlijst, het andere kind komt pas tot zijn recht als het vrij zijn verhaal mag vertellen. Jongere kinderen kunnen baat hebben bij een totaal andere methodiek, bijvoorbeeld door een tekening te maken om dingen te duiden en informatie te krijgen. Ideaal speelt een rechter in op de concrete situatie en kiest hij voor het format dat het kind het best ligt.
- Probeer als rechter ook écht te luisteren, zonder vooringenomenheid. Alles staat of valt met een goede grondhouding van de rechter. Het zou goed zijn aandacht te besteden aan die belangrijke aspecten in een brede en verdiepende opleiding voor familierechters.
- Denk ook na over een voortraject bij het spreekrecht, waarin het kind en de jongere zijn of haar verhaal kan doen bij iemand die daarvoor speciaal opgeleid is. De familierechter kan het verslag van dat gesprek samen met de jongere overlopen en aftoetsen. Die vorm van werken kan een antwoord zijn op de hoge werkdruk van familierechters.

- De wachttijden voor de opstart en de doorlooptijd van een maatschappelijk onderzoek of burgerrechtelijke studie zijn heel erg lang. Langer dan een jaar wachten op een rapport is helaas geen uitzondering. Dit staat haaks op de nood van kinderen en jongeren om snel duidelijkheid te krijgen over de toekomst. Zolang de problematiek van de wachtlijsten blijft, is dit medium minder geschikt om enkel de mening van jonge kinderen te bevragen.

Aanbeveling

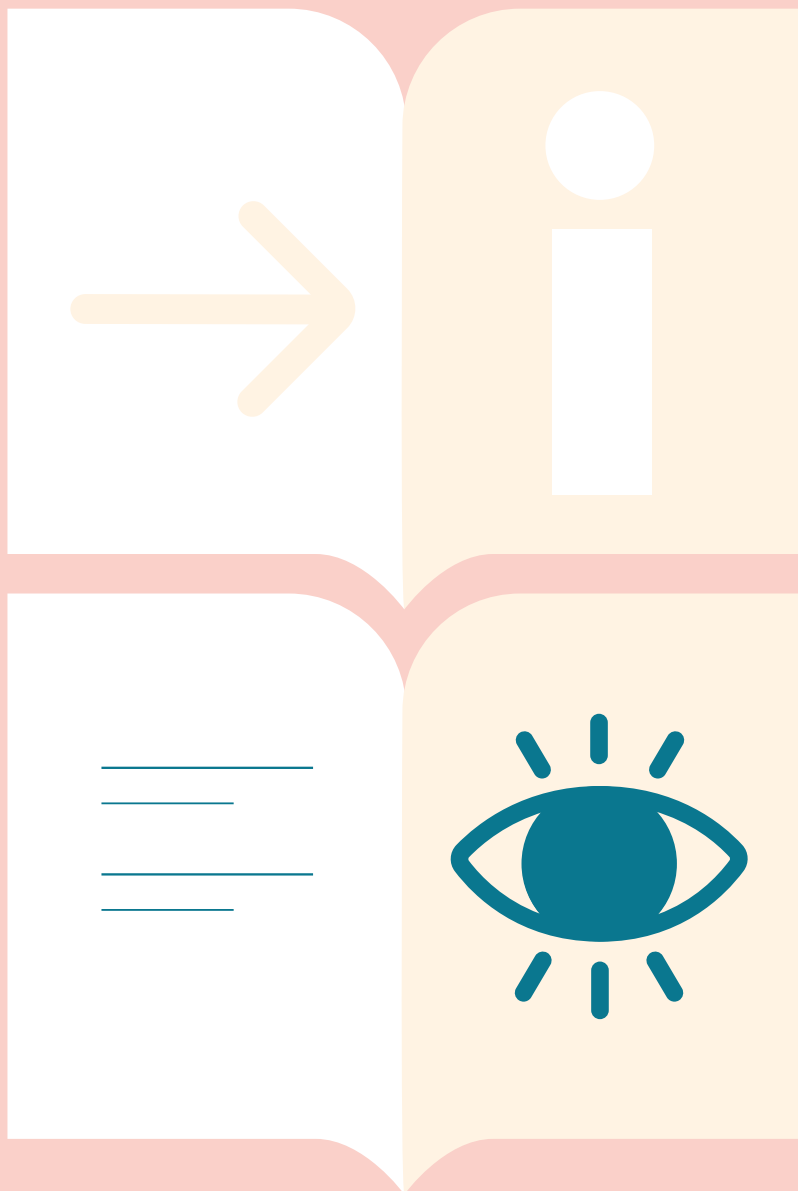
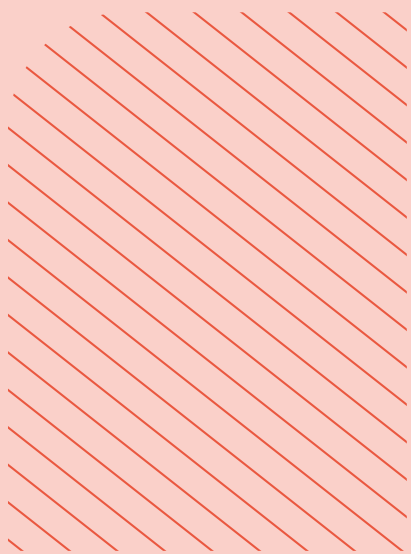
Schat het verhaal van kinderen en jongeren naar waarde

- Het spreekrecht van kinderen en jongeren ernstig nemen kan alleen als we het verhaal dat ze vertellen ook naar waarde schatten. In dialoog gaan gebeurt vanuit gelijkwaardigheid. Als er te nadrukkelijk hiërarchie en vooroordelen zijn, belemmert dat een open gesprek.

7. Vertel wat er gebeurt na het gesprek

Geef uitleg over het verslag

Globaal krijgen kinderen en jongeren te weinig informatie, zowel over het verslag en de inhoud ervan als over de reden en de bedoeling van het gesprek. Bijna de helft van de kinderen herinnert zich niet dat ze informatie kregen over de mogelijke gevolgen van het gesprek, en over wie het verslag kan inkijken.

Ook de informatie die ze krijgen, is erg verschillend. Eén kind werd gezegd dat er helemaal niets opgeschreven hoefde te worden als ze dat niet wilde. Anderen werd gezegd dat alleen rekening gehouden zou worden met wat opgeschreven werd.

“Ik kon kiezen wat in het verslag kwam”

“Ze zei dat ik kon kiezen wat in het verslag kwam. Maar dat ze geen rekening zou houden met wat er niet instond.”

“Mijn ouders zouden dat dus kunnen lezen”

“Ze zeiden dat al wat ik zou zeggen in het dossier kwam en in de rechtbank gebruikt zou worden. Mijn ouders zouden dat dus kunnen lezen. Daardoor heb ik dingen niet verteld die ik misschien wel zou vertellen als ze dat niet gezegd hadden.”

Het verslag wordt voorgelezen

Het verslag wordt op het einde van het gesprek bijna altijd voorgelezen. Kinderen en jongeren vinden dat vaak overdonderend en zeggen dat het heel snel gaat. Geen enkele van de ondervraagde kinderen en jongeren kreeg rustig de tijd om zelf het verslag na te lezen en te corrigeren. Toch blijkt er wel een grote behoefte te zijn aan die tijd en ruimte.

“Ik heb gewoon geknikt”

“Als ze me de tijd gegeven hadden om dat verslag op mijn gemak te herlezen zonder dat de rechter erbij was, zou ik er zeker dingen aan veranderd hebben. Maar nu werd dat gewoon voorgelezen. Als ze gedaan hebben met lezen is het heel moeilijk om te zeggen ‘ik wil in het begin nog iets veranderen’. Ze vroegen wel of het goed was, maar ik heb gewoon geknikt. Ik wou zo snel mogelijk weg.”

Meeste familierechters kiezen voor letterlijk verslag

Twee derde van de familierechters opteert voor een vrij letterlijke weergave van het gesprek. Een minderheid kiest voor een samenvatting. De meeste familierechters lezen het verslag achteraf integraal voor, en staan toe dat het kind bepaalde passages schrapt of anders formuleert. Een kleine minderheid van de familierechters laat dat maar toe in ‘bepaalde omstandigheden’.

De helft van de familierechters zegt dat er in het verslag altijd of soms eigen observaties en bemerkingen staan. Soms zijn dat objectieve opmerkingen zoals ‘het kind huilt’, soms ook subjectieve opmerkingen zoals ‘het kind heeft het moeilijk’ of ‘het kind klapt dicht’. De andere helft van de familierechters zegt dat nooit te doen.

Opvallend is dat familierechters vaak een beroep doen op andere middelen om de mening van het kind te kennen, zoals een maatschappelijk onderzoek of een expertise bevelen.

Aanbeveling

Toets het verslag af bij de kinderen en jongeren

- Omdat het verslag het enige blijvende spoor is van het gesprek, vinden de kinderen en jongeren dat (terecht) heel belangrijk. Trek daarom genoeg tijd uit om af te toetsen of de kinderen zich herkennen in het verslag. Geef ze desnoods nog even tijd om het rustig na te lezen terwijl je een volgend kind hoort. En vraag daarna of ze nog iets willen aanpassen.

Na het gesprek

De meeste kinderen en jongeren zeggen dat ze heel weinig informatie kregen over wat er zou gebeuren na het gesprek. Niemand praat ook na met de kinderen over het gesprek.

“Niemand anders om nog met mij te praten”

“Ik ben nadien gewoon naar mama en opa gegaan. De rechter is meegegaan tot bij hen. Er was niemand anders om nog met mij te praten. De rechter heeft ook niet echt meer iets gezegd tegen hen.”

“Ik moest naar papa gaan. Die stelde meteen heel veel vragen en was boos op ons.”

Ook over de beslissing koppelt de rechtbank niet terug naar de kinderen en jongeren zelf. Ze worden dus in het beste geval ingelicht door hun ouders, waardoor dat sowieso een gekleurde versie van de feiten is. Daardoor ontstaat een heel groot gevoel van onbehagen. Zij hebben hun ziel blootgelegd, maar krijgen geen enkele feedback van de rechtbank. Dat vinden ze getuigen van weinig respect.

“Niemand heeft me verteld wat er beslist is”

“Niemand heeft me ooit verteld wat er beslist is. Mijn mama en papa ook niet. Het is me niet duidelijk welk recht ik heb om dat zelf te vragen.”

De impact van hun getuigenis vinden kinderen en jongeren erg onduidelijk. Het vonnis zelf verwijst soms maar heel vaag naar het gesprek met het kind, en het is niet opgesteld in een taal die het kind begrijpt (als ze het al ooit onder ogen krijgen).

Bovendien vindt bijna de helft van de kinderen en jongeren dat zijn of haar mening niet meegenomen is in het vonnis.

Familierechters zeggen dat ze niet zelf terugkoppelen naar het kind

Meer dan de helft van de ondervraagde familierechters beschouwt de informatie uit hun gesprek met het kind als aanvullend en niet doorslaggevend voor hun uiteindelijke beslissing.

De minderheid van de familierechters verwijst uitdrukkelijk naar de mening van het kind in de uiteindelijke beslissing. Ook hier zien we een grote verscheidenheid.

Geen enkele familierechter koppelt zelf terug naar het kind over de beslissing. Dat is ook niet wettelijk verplicht.

Aanbeveling

Verplicht feedback over het gesprek aan de kinderen en jongeren

- Neem in de wet de verplichting op om over de beslissing van de rechter te communiceren naar de gehoorde kinderen en jongeren. Dat kan eventueel door de griffier, het aanspreekpunt in de rechtbank.

8.

Meer tijd vraagt extra investeringsen

Niet alle, maar wel heel wat van onze aanbevelingen vragen meer tijd van de familierechter. We zijn ons bewust van de zware werklust bij de familierechtbank. Als meer kinderen en jongeren op een kwaliteitsvolle manier gehoord moeten worden, zijn extra investeringen noodzakelijk. En meer magistraten, meer ondersteunende medewerkers én meer justitieassistenten belast met de uitvoering van de burgerrechtelijke opdrachten.

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
02-552 98 00

kinderrechten@vlaamsparlement.be
www.kinderrechten.be
www.youtube.com/user/Kinderrechtencom
www.facebook.com/kinderrechtencommissariaat
www.instagram.com/kinderrechtencommissariaat

Kinderrechtencommissariaat,
onafhankelijke instelling
van het Vlaams Parlement

